

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Ethicæ Doctrinæ Elementa, Et Enarratio Libri quinti
Ethicorum**

Melanchthon, Philipp

Witebergæ, 1583

VD16 ZV 20638

In Qvintvm Librvm Ethicorvm Aristotelis.

Nutzungsbedingungen

[urn:nbn:de:hbz:466:1-56560](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-56560)

QUARTA conditio, est possessionis continuatio sine interruptione legitima. Ut res mobilis triennio sine interpellatione legitima possessa sit. Res immota triginta annis sine legitima interpellatione possessa sit.

Quamquam autem, ut fit in negocijs voluntatum, quæ flexibilia sunt, multa subtiliter in hac materia disputantur, tamen his fontibus consideratis, præcipuæ quæstiones, quarum consideratio in communi vita necessaria est, iudicari possunt. Et unusquisq; Deo gratias agat, quod scit, quare bona conscientia & Deo approbante suas res teneat, quia Deus has legitimas ordinationes approbat.

FINIS.

IN QUINTVM
LIBRVM ETHICORVM
ARISTOTELIS.

CAPVT PRIMVM.

Uemadmodum Poeta scripserunt, Iusticiam fugientem ex ciuitatibus, diu postea in rure mansisse, & ibi inter cætus hominum meliorum præcepta rectè viuendi tradidisse: Ita hoc tempore fere undiq; ex imperijs pulsa, hæret

in scholis, & gregi scholastico de honestis officijs concionatur. *Vinam* igitur eam placidè audiamus, verè sentiamus, hos nostros cætus præcipuam Ecclesiæ diuinæ partem esse, & in hac statione diuinitus collocatos, vt iusticiæ vocem, id est, doctrinam de rebus bonis conseruemus, & in eo munere diligentiam fidem, tolerantiam, & cætera virtutis officia præstemus. Concionatur autem iusticia, cum in libris diuinis, tum in Philosophorum & Iurisconsultorum doctrina, quæ etiam est vox diuina. Nam veræ demonstrationes & conclusiones de moribus sunt pars, & explicatio legis diuinæ.

Porro hic libellus inter Philosophicos de virtutibus scriptos, vt insignis gemma eminet, miræ solertia partes inuestigatas distribuit, & lectorem ad aspiciendam naturam hominis deducit, vt in eo fontes iusticiæ consideret. Primum autem deploremus naturæ humanæ infirmitatem. Sapientissimus vir, de iusticia dicturus, omittit præcepta, quæ primum ostendunt, quid Deo debeatur. Nam Philosophica sunt manca. Tantum deseruit de hominis ordine erga alios homines, hoc est, de civili iusticia. Hanc autem erudite describit, & cum hæc pars, vt antea dictum est, etiam sit legis diuinæ membrum, diligenter consideremus, qua arte noticias naturales, quæ regunt iusticiam, distribuat.

M 3 Prudent

Prudentissimè autem primum constituit species, & earum definitiones. Dicit iusticiam universalem esse obedientiam, quæ præstatur omnibus legibus. Iusticiam vero particularem constituturæ aequalitatem, vel Geometricam erga gradus personarum, vel Arithmeticam, in rerum commutatione. Postea ius dividit, in ius naturæ, & lege constitutum, quod vocant ius positivum, deinde discernit iniurias consulto & inconsulto factas. Disputat etiam de pœnis, effici aequalitatem, cum, qui excessit metas officiorum vitæ, per pœnam intra metas retrahitur. Disputat et de aequalitate pœnæ & delicti. Item de summo iure, & ἐπιτακείῳ. In his locis ferè consumuntur hic liber, quorum cognitio & per sese ad vitam necessaria est, & multum lucis adfert disputationibus Ecclesiasticis & Forensibus. Ac ut facilius intelligi possint ea, quæ dicturus est Aristoteles, nos quoque primum explicabimus vocabula, & definitiones.

Diligenter observanda est Phrasis. Sæpe in Ecclesia, nomine iusticiæ, intelligitur iusticia universalis, id est obedientia universæ legi debita, ut cum dicitur: Feci iudicium & iusticiam, id est, prohibita vitavi, & mandata feci. Interdum significatur particularis iusticia, ut cum dicitur: Ioseph erat iustus, nec volebat infamare sponsam. Sæpe autem, ut apud Paulum, cum dicitur de reo

conci

conciliatione, significat acceptationem diuinam, reputationem iusticiae, ut cum inquit: Iustificati sine pacem habemus. Haec tria discrimina diligenter obseruanda sunt. Ac nos quidem in hoc libello de vertia significatione, de qua Paulus loquitur, nihil dicemus. Hic tantum congruunt appellationes ad iusticiam, quae vocatur legis iusticia, ut constat Philosophiam moralem esse legis diuinam partem. Ac valde sudat Plato in quaerenda definitione. Repudiat Simonidis definitionem, quam postea Iurisconsulti amplexi sunt, & recte conuenire eam iusticiae particulari manifestum est. Iusticia est constans & perpetua voluntas, quae suum cuique tribuit.

Sed Plato videt non solum quaerendum esse, qui sit ordo homini ad alios, sed etiam qui sit ordo homini ad sese. Constituit igitur hanc definitionem. Iusticiam, videlicet, vniuersalem esse consensum inferiorum virium in homine cum mente recte iudicante. Erudite incoauit hanc doctrinam a consideratione partium hominis, sed eruditior definitio esset, dicere, Iusticiam vniuersalem esse obedientiam Deo debitam, iuxta discrimen honestorum & turpium, quod impressit Deus humanae naturae, ut & ipsum agnoscamus, & intelligamus quibus officijs coli velit.

Haec esset prima & verissima definitio Iusticiae vniuersalis, & quidem cum lege congruit.

Primum enim homini ad Deum ordo est, & hunc primum cerni & considerari necesse est. Aristoteles collocat hominem in civitatem, ac simpliciter considerat, qui sit ordo homini ad Magistratus & ciues. Plato altius fuit exorsus, considerauit enim qui sit ordo homini ad suas vires sed Aristotelica definitio facilius intelligi potest: Iusticia vniuersalis est obedientia omnibus legibus debita. Sic iusticiae nomine saepe & in sacris literis videtur, cum fit mentio iusticiae legis. sic vulgo dicimus, Aristidem esse iustum, id est omnibus legibus obtemperantem. Constituta hac prima specie, ac definitione iusticiae, postea quaeritur alia, est enim ordo cui non solum ad magistratum, sed etiam deinde ad singulos ciues. Haec iusticia vocatur particularis, & est virtus, seruans aequalitatem Arithmeticam in contractibus, Geometricam in personis ordinandis. Vtramque sanxit Deus in precepto: Diligas proximum sicut teipsum. Hic praecipit, vt exerceamus aequalitatem erga proximum non rapiamus res aut honores, cum aliorum detrimento. Qui res alteri eripit, non diligit sicut sese, id est, non vult illius res ipsi saluas esse, sicut suas: sic qui alterius rapit honorem, non vult ei suum locum in societate attribui. Haec sunt conturbationes aequalitatis.

Deinde rursus in precepto: Non furtum facies, sancita est aequalitas in rerum commutatione.

Constat enim furtum esse, auferre de alieno
 sine compensatione. Nec enim diuturna rerum
 possessio esse communicatio, si una pars hominum sine
 compensatione exhauriret alteram. Ideo vide-
 mus Philosophi compensationem æqualem, fons
 esse iusticiæ in contractibus. Vbicunq; igitur
 aguntur æqualitatis laudes, referas eas ad has
 descriptiones Iusticiæ, et ad hæc præcepta: Dili-
 ge proximum &c. Item: Quod tibi non vis fieri,
 alteri ne feceris. Item: Non furtum facies. Ideo
 philosophi consulti, cum iusta describunt, hanc æqualita-
 tem magna arte quærent, et honestissima lau-
 datio est æqualitatis apud Euripidē in Phœnissis

κῆνο κάλλιον τέκνον,

ἰσοτιμία τιμῶν, ἢ φιλίας ἀεὶ φίλοις,

ἰσοτιμία τε πόλεσι, ξυμμαχίας τε ξυμμαχοῖς

ἰσοτιμία, τὸ γὰρ ἴσον νόμιμον ἀνθρώποις ἔφην.

Melius est æqualitatem colere, quæ amicos ami-

cos, urbes urbibus, socios sociis deuinctos retinet.

Nam æquale natura hominibus legitimum est.

Sed in his laudationibus diligenter conside-

randum est, aliàs locum habere Arithmeticam

æqualitatem, aliàs Geometricam. Id discrimen

Aristoteles traderet, haud dubiè motus est lo-

cus Socratis et Platonis, qui reprehendunt popu-

lum volentem efficere æqualitatem in guberna-

tione ciuitatum perniciosam, vt pari loco sint Sc-

ipiti et alij plebeij ignauissimi seu vt Synodo pari-

ter dicant sententias, docti & alienissimi à literis, & omnibus studijs pietatis. Hanc confusio-
nem ut reprehendant, discernunt aequalitatem.
Verba Isocratis hæc sunt in Areopagico. Plu-
rimum autem contulit eis ad ciuitatis gubernatio-
nem, quod cum duæ sint aequalitates, quarum al-
tera tantundem singulis tribuit, altera vero sin-
gulis ea, quæ congruunt, non ignorauerunt vira
fit utilior. Repudiauere enim, quæ tantum-
dem bonis & malis tribuit tanquã iniustam. Al-
terã verò, quæ pro meritis & honores & penes
distribuit, amplexi sunt in regenda ciuitate, non
legentes magistratus ex promiscua multitudine,
sed ex melioribus. Similis sententia extat apud
Platonem libro 6. de legibus: Rectè & concinne
dictum est, amicitiam aequalitate effici, sed quia
non est perspicuum, quæ sit illa aequalitas, valde
perturbamur. Cum enim duæ sint aequalitates,
quæ etiamsi nomen idem habent, tamen inter sese
diuersæ sunt, alteram quidem intelligunt omnes,
quæ aequali mensura, pondere & numero vbiq;
distribuit. Sed verissimam & optimam aequali-
tatem non facile est cuiuslibet deprehendere. Dei
enim iudicium est, ac hominibus tenuiter illa
qualitas contingit. Quatenus autem ciuitatibus
& priuatis contingit, omnia bona efficit. Tribuit
enim maiores honores his, qui virtute excellent,
econtra minus idoneis minores, ac singulis pro
propor

proportione conuenientes. Hoc est iustum ciuile, quod expetere, & ad quod respicere nos in conueniēda ciuitate oportet, non ad tyrannos, aut vulgarem potentiam. Hoc iusto, uti ciuitas debet, quod inter dissimiles æqualitatem facit, quia ordine singulis congruentia tribuit. Hæc dicta Iſocratis & Platonis ideo recensui, ut studiosi fontes Aristotelicæ partitionis considerent, nec dubium est lucem addi Aristoteli hac collatione. Vidit Aristoteles ab istis æqualitatem Geometricam rectè laudari, nam hanc in ordinandis personis in omni vita sequi necesse est. Singulis tribuendus est suus honos, suus locus, in qualibet parte ciuitatis pro merito. Sit Cicero gubernator, sit Marius bellator, sit prætor Aquilius, sit quaestor Cato, sit gubernator studiorum Cræsus, atque ita singuli suum locum teneant, & suum officium faciant, nec impediatur alter alterius cursum, ne harmonia conturbetur. Hic ordo efficit æqualitatem inter dissimiles. Rectè igitur Iſocrates & Plato hanc æqualitatem laudant.

Sed accedit Aristoteles, tanquam interpres veterum & ostendit, ubi altera æqualitas scilicet Arithmetica, quæ illi præterierant, locum habeat. Tradit igitur eruditissimam partitionem: Omnis conuersatio mutua cum alijs aut communitat, aut ordinat personas. Hæc est vera & integra diuisio. Nam hæc sunt prima genera, quæ societatem

tatem hominum inter se deuincunt, & obligatio-
nes pariunt videlicet rerum communicatio, &
ordinatio personarum. Hanc partitionem secu-
tus Aristoteles in rerum communicatione, vult
effici æqualitatem Arithmeticam.

Nam rerum communicatio in infinitum tra-
gari debet. Ideo semper debet esse summa æqua-
litas mercis & precij. Nec enim posset esse diu-
turna communicatio, si hac æqualitate sublata,
altera pars exhauriretur. At in ordinandis per-
sonis vult effici æqualitatem Geometricam.
Princeps tribuat munus Cancellarij viro sapien-
ti, docto, amanti iusticiam & Communem tran-
quillitatem, & $\sigma\upsilon\beta\epsilon\iota\sigma\iota\kappa\omega\varsigma$. Exercitum tradat
bellatori perito. Gubernationem Ecclesie, doctis,
pijs, moderatis. Gubernationem studiorum litero-
tis, & amantibus veritatem. Praturam Iurisco-
sulco, &c. Et vt membra vnius corporis omnes
complectatur, suum cuiq; locum tribui curet, pro-
uideat, ne quis cursum alterius impediat. Sic
Aristoteles eruditissimè distinxit æqualitatem,
& ostendit diuersis materijs applicandas esse, &
ex hac diuersitate duas species iusticie particula-
ris constituit. Collatis his locis Isocratis & Pla-
tonis intelligi potest, quid mouerit Aristotelem
ad has venustas partitiones æqualitatis excog-
tandas, & quomodo applicande sint, in tota vna
societate. Semper autem præluceat huic Philoso-
phie

he lex diuina, quæ sanxit æqualitatem: Dili-
 gi proximum sicut teipsum. Item: Quod tibi
 non vis fieri, alteri ne feceris. Postea cogitemus,
 quæ æqualitate in rerum communicatione, quæ
 personis vrendum sit. Cyrus adolescens in suo
 iudicio conturbauit has æqualitates, cum puer
 grandior, indutus breui tunica, eripuisset alteri
 minori longiorem tunicam, data breuiore, res ad
 iudicium deferretur. Cyrus pronunciat ma-
 gis conuenire longam vestem grandiori, & hunc
 restituere eam iubet. Hic inquit Xenophon: Cyrū
 leges à Magistro accepisse, qui docuit æquum
 esse non quod nobis videtur sed quod lex sanxit.
 Legem autem præcipere, vt suum quisq; teneat.
 Erat autem Cyrus in discernenda æqualita-
 te, iudicauerat secundum Geometricam propor-
 tionem, cum æqualitas non personarum, sed re-
 rum tantum esset facienda Arithmetica propor-
 tione, ne alter damno afficeretur. Hæc tota di-
 scussio facilius intelligetur, cum in vita hoc
 discrimen obseruabimus, videlicet, in rebus com-
 munijs hanc æqualitatem seruantes, ne alijs
 damno afficiantur. In personis vero ordinandis,
 hanc ex æquationem facientes, vt suum cuique
 ius tribuamus.

CAPVT II.

DE

DE IUSTITIA
PARTICULARI.

Quærenda est autem & iustitia, &c.

Supra definitionem tradidit vniuersalis iusticia, à qua orditur, quasi collocans hominem in ciuitatem, vbi primum docendus est homo, debere legibus obedientiam, sicut & in quarto præcepto Decalogi docetur. Primus igitur hic Gradus est iusticiae, vt supra diximus, vniuersalis obedientia. Postea vero differitur de iusticia particulari, quam acutè discernit Aristoteles à cæteris virtutibus; Qui iratus, percutit alterum peccauit iracundia. At qui non iratus nec laceßtus pulsat alterum, petulantia peccat, non iracundia, sed alia quadam specie non seruans aequalitatem necessariam vitæ. Hæc species vocatur particularis iniusticia, & hic iniusticiae nomen usurpat. Quia quiddam alteri debitum non præstat, non delictet, aequalitas sancita in his dictis: Dilige proximum sicut teipsum Item, Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Hanc distinctionem iniusticiae particularis à cæteris vitijs sagaciter hic inuestigat Aristoteles, prolatis exemplis, & ostendit propriè sic vocari inæqualitatem seu conturbationem aequalitatis necessariæ ad vitæ tranquillitatem.

Differunt autem iniustum, &c.

Primo

Præquam incoat explanationem particularis
 iusticia, addit Epilogum superiori loco, & repe-
 tit definitionem iusticia vniuersalis, & vocabu-
 lorum collationes, inquit ἀδίκιον ὑπὸ ἑαυτοῦ ἔχειν, ὡς
 ἴσμεν, ἅς διὰ τὰς δύο species, ἅς ἀνομοῦ ἡγοῦνται.
 Hæc etsi tenuia & exilia sunt, tamen ab at-
 tentis facile intelligi possunt, & admonent studi-
 osè de discrimine iusticia vniuersalis, & parti-
 cularis, quod obseruare necesse est. Breuia dicta
 sunt, omnis inæqualitas est violatio legum, sed
 non omnis violatio legum est inæqualitas, vt va-
 rie libidines sunt violatio legum, non sunt inæ-
 qualitas seu defraudatio, qualis est in contracti-
 onibus iniustis, aut iniurijs, vt humano more loqui-
 mur. Cæterum si iudicium Dei consideres, semper
 voluens alterius conscientiam, seu volentis seu
 volentis, horribili contumelia illum afficit, &
 a Deo auellit.

Sed redeo ad Aristotelem, is cum ait: Non
 omnis violatio legum est defraudatio, hoc vult,
 iusticiam vniuersalem differre à particulari,
 vniuersalis est contumacia, seu inobedientia
 cuiuscumq; generis. At particularis est defrau-
 datio. Quod vero deinde ait: Omne quod plus est
 inæquale est, at non omne inæquale plus est. Ideo
 dicitur, vt significetur, sicut supra dixit, iustum
 scelerate facere, qui plus aufert, hoc est, qui
 suas

suas utilitates cum alterius detrimento auget, non eum, qui damno afficitur.

In fine addit sententiam non negligendam, leges de discrimine complecti debere omnia officia necessaria ad communem salutem. Nos quidem exemplum optimum habemus Decalogum, & Aristoteles postea inquit, Optimum statum esse ciuitatis, qui constitutus est secundum naturam, id est secundum naturale & rectum iudicium rationis humanae, quod quidem est Decalogi sententia.

Addit autem quaestionem Aristoteles, an eadem sit doctrina viri boni, & ciuis boni? Hanc quaestionem ait alibi disputandam esse, hoc autem sentit. Supra leges naturae in vita ciuili, opus esse positiuo iure, ac in imperijs recte constitutis, tamen iura positua differunt, vt Respublica Iudaica differt à Romana, & verissime dictum est ab Aeschilo, quod citat Plato: Alius ad aliam ciuitatem magis idoneus est. Differunt igitur iura positua, in quibus tamen hoc seruari necesse est, ne pugnent cum ratione. Ideo certis legibus, & doctrina quadam erudita, quae fontes honestorum officiorum monstrat, opus est, ne qualibet somnia potentium pro legibus ducantur.

**DIVISIO IUSTICIAE
PARTICULARIS.**

Tan

Tandem hic incoat diuisionem iusticiae parti-
cularis, vbi primum studiosus lector consideret,
quas habeat Aristoteles necessarias causas ha-
rum partitionum. Fuisse autem antea discernen-
dam vniuersalem obedientiam à particulari vir-
tute, facile intelligi potest, & communis sermo
omnium gentium cogit eam distinctionem obser-
uare, vt testimonia sacrorum librorum indicant.
Deinde huius secundae diuisionis necessaria caus-
a est. Quia iusticia particularis propriè est vir-
tus regens communicationem cum alijs, & effici-
ens aequalitatem rerum. Omnis autem communi-
catio cum alijs, aut personas ordinat, aut res com-
pensat. Aliter autem constituitur aequalitas, in
personis ordinandis, aliter in rebus compensandis.
Necesse est igitur tradi hanc distinctionem. Por-
ro quia doctrina de virtutibus haud dubiè testi-
monium est de Deo, mentibus humanis impres-
sum, vtile est in omnium virtutum consideratio-
ne referre oculos ad Deum, & cogitare, qualem
vult (ita dicam) effigiem Dei virtutum descriptio-
nes pingant. Praecipue vero iusticia nos de ma-
gis rebus admonet. Cum iusticia particularis sit
aequalitas, primum testatur Deum, cū sit iustus,
aequalem esse erga omnes, aequaliter se habentes,
vult esse acceptatorem personarum, hoc est, non
recipere quengquam aut reijcere nisi iuxta vnā
legem, quam proposuit. Verè recipit omnes
N
confugi-

confugientes ad Mediatorem, reijcit omnes contemnentem Mediatorem, nec aliam prerogativam extra hanc normam admittit. Est igitur equalis, vt Paulus dicit: Deus vult omnes homines saluos fieri.

Secundo, equalis est, quia certò reddit premia pro virtute, & poenas pro delictis. Hanc verò equalitatem in iudicio extremo clarius conspiciemus. Caterum & hæc vita civilis testis est, atrocitæ scelera comitari insignes poenas, & iustis & moderatis parci.

Tertiò, cum equalitatem rerum Deus inter nos velit effici, obligat omnes homines ad mutuam reuerentiam inter sese, non contemnat Cræsus Irum. Etsi enim necesse est ætatum ac officiorum discrimina esse, tamen Deus sanxit equalitatem inter homines, vult Irum non defraudari à Cræso, vult igitur equalitatem inter eos esse, ita, vt vtrinque præstentur debita officia nec superbè conculcetur Irus, quasi nullo vinculo cum illo copulatus, & exæquatus sit, vt conculcatur truncus. Hæc equalitas sancita est in præcepto: Diligas proximum sicut teipsum. Cum supra virtutes dixerit mediocritates esse, scilicet affectuum, venustè iam quærit, qualis mediocritas sit iusticia. Hæc enim est non affectuum, sed rerum mediocritas, id est, equalitas mercis & precij. Argutè igitur ratiocinatur, cum omne æquale sit meriti.

dunt inter plus & minus, congrue hoc loco, æ-
 qualitatem dicere medium. Etsi autem difficul-
 tas in hoc textu nulla est, tamen tanta est exili-
 tas rerum, ut nouum lectorem hæc argutiæ penè
 effugiant. Sed hæc admonitio cogitanda est.
 Hoc agi scias, æqualitatem, inquit, in hac virtute
 medium dici, rerum videlicet: deinde addit,
 quia iusticia non, ut cæteræ virtutes, tantum
 nos ipsos regit, sed cum alijs agit, ideo multæ fi-
 unt collationes. Ac tandem venit ad distributi-
 ones, quas ait consistere in quatuor terminis, du-
 obus gradibus bonorum, & duabus personis, ut
 se habent munus Cancellarij, & munus Im-
 peratoris, sic se habent Cicero & Marius. Sed
 Cæro est aptus muneri Cancellarij, Ergo Marius
 est aptus muneri Imperatoris.

Ut autem hæc Aristotelica plane intelligan-
 tur, & in vita ad vsum accommodari possint,
 summa huius loci exponenda est. Primum, causæ
 necessaria consideretur huius diuisionis, ut su-
 pra dixi. Est autem hæc causæ: Iusticia particu-
 laris regit omnes actiones, quæ in hac societate
 erga alios homines exercentur.

Porro genera actionum erga alios duo sunt,
 sunt sunt plura. Aut enim res tantum communi-
 cantur, aut personæ ordinantur. Ex hoc fon-
 te manant duæ species iusticiæ particularis. Dis-
 tributiuæ in vniuersum ordinat personas, monet

ut consideremus, ubi viuamus, inter quas personas versemur, quem locum singulis tribuere deceat, iubet intelligere nostrum locum, & accommodare ad ceteros, & ad conseruationem vniuersae Societatis. Gradus igitur constituit, Deum, magistratus, parentes, natos, benè meritos, propinquos, collegas eiusdem muneris, amicos, æquales, inferiores, liberos, seruos.

Horum singulis tribuit conuenientem honorem, & conueniens munus. Hæc conuenientia est æqualis in distributiua iusticia, & præcipua obedientia est, honos Deo conueniens. Officium ælendi infantem est munus, quod parentes præstare natis debent. Hæc conuenientia est æqualitas. Ut autem in corpore humano, etsi dignitate membra differunt, tamen propter necessitatem omnia simul fouenda sunt: sic in societate sit ex æquatione necessitatum. Differunt dignitate, concionator, senator, bellator, agricola, faber, sed necessitas omnes gradus complectitur, totam igitur societatem intuetur iusticia. Non enim posset conuenientem singulis gradibus locum tribuere, nisi totum ordinem intueretur.

Necessaria igitur virtus est hæc distributiua iusticia, quæ nos de personis monet. Ostendit omnium loca, nostrum etiam nobis attribuit, iubet nos nostram spartam ornare, non erumpere extra metas nostri officij, & conturbare ordinem.

et aliorum graduum munera. Pertinet igitur ad
 distributivam iusticiam, officium proprium face-
 re, et alios non impedire, sed tribuere cuilibet su-
 um locum, suum munus. Et cum hac virtute pu-
 gnat Superbia et πολυπραγμοσύνη erumpen-
 ter extra metas: in gubernatore tyrannis, quæ fo-
 ret malos, et premit bonos, cum æqualitas, quam
 postulat iusticia, sit, benefacta beneficijs, malefas-
 ta pœnis compensare.

Ex hac declaratione intelligi potest, iusticiam
 distributivam oportere in singulis hominibus esse.
 Eruditè autem Aristoteles declarat eam, sumit
 imagine ex collatione Geometricarum proportio-
 num, ita hic rerum et personarum convenientia
 queritur. In aula opus est munere Cancellarij, et
 munere quæstorio, ad hæc quærantur personæ ido-
 neæ, ut de Geometrica proportione dicimus, sicut
 se habent 8. ad 4. sic se habent 10. ad 5. hinc igitur
 fit argumentum à permutata proportione hoc
 modo:

Sicut se habent Cancellarius et Quæstor, sic
 se habent Mercurinus et Saltzburgenfis, sed
 Mercurinus est idoneus muneri Cancellarij, Ergo
 Saltzburgenfis est idoneus ad munus quæstorii.
 Addenda est et hæc collatio: Sicut se habent
 1000. ad 100. sic se habet munus Cancellarij ad
 quæstorium. Sed quæstori 100. dantur: ergo den-
 tur 1000. Cancellario. Sicut se habent Synodi in-

dicium & quaestura, sic se habent Erasmus & Saltzburghensis, sed Saltzburghensis est idoneus ad quaesturam: Ergo Erasmus ad Synodi iulianum. Ideo Plato dicit: Quicquid boni fit in gubernatione, oriri à proportionem Geometrica, id est, cum personae conveniunt officijs. In Apologo Aesopi exemplum illustre proponitur, quod nonnet confundi hanc proportionem à tyrannis: Leo vulpes, aper, equus, & asinus, simul venati, et tauros ceperant. Leo iubet asinum dividere praedam, is secat tauros omnes in 5 aequales partes, & tribuit singulis, quia una venati erant, unam. Hic Leo iratus dilaniat Asinum, inquit: sibi plus deberi quam ceteris, quia antecellat alijs robore, & plus laborasset, quam ceteri, iubet igitur equum partiri, Qui admonitus exitu asini, & cogitans aliquanto plus deberi Leoni, attribuit ei integrum taurum singulis ceteris dimidium. Leo & hunc conceperit, iam non allegans operas, sed ait, plus honoris, tanquam regi sibi tribuendum esse. Tandem iubet vulpem dividere praedam, haec cumulat omnes partes & iubet leonem adferre uniuersam praedam: interrogata vulpes, unde didicisset hanc partitionem, respondit, ab his purpuratis doctoribus, id est, à laceratis doctoribus, significans tyrannos scire in iudices, seu consiliarios non seruientes ipsorum cupiditatibus. Seruauerat autem asinus proportionem

Arith

Arithmetica, equus Geometrica, tyrannus
 iramq; conturbat.

Sic in Synodo, qui singulis è vulgo iudicandi
 potestatem concedi volunt, asini diuisionem imi-
 tantur: qui deligunt idoneos, seruant Geometri-
 cam proportionem: sed tyranni, more leonis, con-
 turbant eam, & ad sese rapiunt omnia. Hæc ex-
 empla & illustrant textum, & quotidiana vita
 huiusmodi harum disputationū Aristotelis monstrat.

Vt igitur ceteras virtutes in omni delibera-
 tione de vita & morib. nostris aspicere nos oportet,
 & earum descriptionibus, tanquam legibus,
 frenare omnes motus, vt doctrina de mansuetu-
 dine regenda est iracundia: Ita doctrina de iustitia
 distributiva excitet nos, vt vitæ gradus intue-
 amur, Ecclesiam, politias, familias, moneat
 quem gradum ipsi teneamus, quo loco, inter quos
 versemur. Necessaria hæc diligentia est in vita,
 & ad hæc præcepta pertinet: Time Deum, Ho-
 nora parentes, Nosce teipsum, Dilige proximum,
 Spartam quam nactus es orna, ne erumpas extra
 vocationem. Hæc præcepta omnia cum comple-
 ritur iustitia distributiva facile intelligi potest,
 latissime patere eius actiones. Facit contra iusti-
 tiam distributivam Saul, cum accensus æmulatis-
 sine, non vult tribuere Davidi locum in Repub.
 quem meretur, cum non agnoscit dona in illo, da-
 ta propter communem salutem, amanda & fouen-
 da esse, Deo gratias agendas esse pro munere,

cuicunq; dederit, gaudendum propter communem salutem, si successor maior secururus esset.

Facit contra iusticiam distributivam Monetarius, cum amisso munere docendi, erumpit in regiam vocationem, arma capiens. Hanc conturbationem officiorum seu vocationum constat non solum perniciosam esse vitæ communi, sed etiam diuinitus puniri magnis exemplis. Ideo veteres dixerunt: *ὕψος* seu *ἀδυσία* comitem esse superbiæ, quæ *ὕψος* & ipsa verè intelligatur iusticia distributiva Dei, sicut Absalonis, Antonij, & innumerabilium aliorum ambitionem, committatæ sunt pœnæ diuinitus, ac præcipuè in Ecclesia extant insignia exempla. Dies nos de Niceatore admonet, qui 17. die Martij ante annos 1750 interfectus est, cum superbe minatus esset exciduum templo Hierosolymis. Cum igitur ipse violasset iusticiam distributivam, nec tribuisset Deo, Ecclesie, & ministerio vocis diuinæ debitum honorem, Deus iustus iudex exercet suam iusticiam distributivam, ac superbum ducem ad supplicium rapit. Metuamus ergo pœnas ultrices, & discamus in omni vitæ singulis gradibus à Deo ordinatis suum honorem tribuere, nam superbiam puniri à Deo, toties affirmat vox diuina, Vt Luc. 16 Quicquid est sublime in mundo, abominatio est coram Deo. Et Petrus inquit: Deus superbis resistit, & humilibus dat gratiam.

Aribo

Arithmetica ἀναλογία est, cum tribus aut
 quatuor numeris dispositis tantum seruetur diffe-
 rentie equalitas, 1. 2. 3. 4. Hic si in infinitum
 numerus semper differentijs equalibus numerus
 numero distat id est unitate. Si sic disponas, 3.
 4. 5. semper distat binario. Vbi cunq; igitur vo-
 lueris significare, terminos omnes simpliciter æ-
 qualibus numeris distare, dicimus esse equalita-
 tem ἀναλογίᾳ Arithmetica, vt cum inter hære-
 tes multos fit talis diuisio, vt singuli accipiant
 pecunias florenos. Hanc equalitatem requirit Ari-
 stoteles in commutativa iusticia, quia ibi tantum
 pro rebus dantur, precium pro merce, multa
 pro damno, sine aliqua personarum collatione.
 Hanc autem apparet, si in communicando vna
 pars exhauriretur, nec reciperet tantum, quantū
 dedit non posse diuturnam esse commutationem.
 Hac igitur equalitas Arithmetica in contra-
 ctibus requiritur, vt possit esse perpetua commu-
 tatio in vniuerso genere humano. Conturbata
 enim hac equalitate, exhauriri & perire vnam
 partem necesse est, vt, cum opulenti frumentum
 magno emunt, & postea rursus magno vendunt
 agricolis esurientibus, hic fame pereunt agricola-
 rum familiae. Hoc fonte considerato facile intelli-
 gi potest, quare in contractibus efficienda sit æ-
 qualitas iuxta ἀναλογίᾳ Arithmetica. Est q;
 hæc applicatio. Sicut in hac ἀναλογίᾳ differen-
 tijs

rijs æqualibus distant plures numeri, sic fit æqualitas summa mercis & precij, nec opus est aliam subtiliorem applicationem quærere. Illud hic etiam consideretur, Aristotelem ratio docuit, hanc summam æqualitatem in communicatione efficiendam esse, quod videlicet altera pars exhauret, non seruata æqualitate.

Nos vero diuina vox docet hanc ipsam æqualitatem, 1. Theff. 4. Non plus auferre in negotio, $\mu\eta$ πλεονεκτῆρ. Cætera supra citauimus, quæ utraq; speciem iusticiæ complectuntur, & in utraq; sanciuit Deus æqualitatem: Diligas proximum sicut teipsum. Et: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. $\text{Α}\omega\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$ Geometrica est, cum tribus aut pluribus terminis dispositis, numerorum differentia negligitur, sed retinetur similitudo proportionum, ut 7. 6. 12. 24. Sicut se habent 3. ad 6. sic se habent 12. ad 24. Vtraq; enim est subdupla. Inde fit argumentum à transmutata Proportione. Ergo sicut se habent 3. ad 12. sic se habent 6. ad 24. Vtraq; enim est subquadrupla. Postremo, & totum ad totum habebit proportionem similem primæ, iungendo 7. ad 12. erunt 15. Hæc subdupla est ad 6. & 12. Sic siue magni, siue parui numeri sint, manet connexio proportionum. Accommodat ergo Aristoteles hanc formam ad gradus functionum & personarum, ut æqualitatem efficiat non rerum, sed proportionum, & copulet gradus.

Veniunt necessaria consequentia & connexio
iuxta regulas de hac ἀναλογία: sic necessas
inducatur connexio & convenientia graduum
functionum. Semper valet hæc regula, sicut
habent 4. ad 12. sic se habent 3. ad 9. Ergo si
se habent 4. ad 3. sic 11. ad 9. Et rursus totū
ad totum necessariam habet connexionem, 4. &
videlicet 7. ad 12. & 9. id est, 21. Est enim
obscure proportio, sic etsi numeri differunt, id
est, res sunt dissimilimæ, ars bellatoris & literæ,
tamen ut se habent defensio in bellis & gubernatio
in pace, sic se habent ars bellatoris & literæ.
Ergo sicut se habet defensio ad artem bellatoris,
sic se habet gubernatio in pace ad literas. Et to-
tum ad totum habet connexionem necessariam.
Defensio, ars bellica seu Marius: & gubernatio
in pace, ac literæ, seu Cicero. Præcipue vero con-
sideretur hic, quod necessaria est connexio, eti-
am si res sint dissimilimæ. Huius connexionis ne-
cessitas conspicitur in numeris iuxta regulas con-
sequentiæ huius analogiæ. Obseruetur item
similitudo proportionum, etsi igitur longissime
differunt, Apostolus senator, bellator & scholasticus
etiam, tamen hæc omnia necessariam habent con-
nexionem, & sunt æqualia non rebus, sed similitu-
dine proportionum. Tam necessarius est vitæ
scholasticus quàm rex, & est par, non numero, seu
rebus, sed similitudine proportionis.

Quisq;

Quisq; igitur suo loco sciat alios sibi connexos esse, & suum officium faciat, & connexos non impedit, non conturbet has regulas consequentiarum, non studeat $\zeta\upsilon\gamma\omicron\mu\alpha\chi\epsilon\pi$, & hanc dixit Plato imaginem esse optimi status, congruentem ad proportionem Geometricam, cum scilicet Scipio est Imperator, Lælius senator, Cato quaestor, Aquilius praetor, & omnes ita sunt connexi, ne conturbent connexionem odijs, dissidijs, ignavia aut $\pi\omicron\lambda\upsilon\pi\tau\alpha\gamma\mu\omicron\sigma\acute{\omega}\nu$. Cum autem Arithmetica ἀναλογία aequalitatem procedentem in infinitum ostendat, & certa sit progressio numerorum à certo initio, hac rectè attributa est rerum permutationi seu contractibus. At Geometrica versatur inter quatuor certas quantitates, nec una aliqua linea est initium omnium linearum, ideo hac analogia Geometrica conuenit finitis & certis gradibus in vna Repub. vt in Ecclesia profus nulli gradus sunt Turcorum, aut Iudaeorum. Mutantur etiam imperia, conturbata hac connexionē. Quare tanquam alias lineas, vel quantitates, alia imperia Deus subinde constituit.

In fine huius capituli obseruetur collatio, in tota natura oportet agentis & patientis aequalitatem quandam esse, cum actio non est permissa alterius. In calefactione corporis manifestum est, immodico calore consumi corpus; magnum lumen hebetat oculos, &c. Sit igitur inter agens & patientis

res quadam æqualitas. Hæc similitudo accom-
modata ad societatem hominum illustre exem-
plum est. Cum omnes homines multis officijs in-
uicem deincti sint, omnes habent se, vt agentia
patientia. Quare ita seruetur societas, cum
quis non querit inæqualitatem, sed accommo-
dat se patienti, vt, cum rapit ad se omnia commo-
dum, conturbatur æqualitas, & dissipatur
societas.

Quod igitur lex diuina expresse dixit: Dili-
ge proximum, sicut teipsum, præcipiens, vt seruetur
æqualitatem: hanc Philosophia his duabus
rationibus querit, quarum altera supra posita est, Si
in contractibus non seruetur æqualitas, vna pars
periculis humani exhauriretur. Necessaria igitur
est æqualitas. Altera sic recensetur, vt inter
agentem & patientem est quedam æqualitas, quia om-
nia sunt deincti mutuis officijs. Hæ rationes es-
sent illustriores, si natura hominum esset incor-
rupta. Tunc enim hic ordo, quem monstrant, inte-
rum esset, nunc tamen bene moratis iucundum est
his rationibus hunc pulcherrimum ordinem
considerare, videlicet, homines ad æqualitatem
mutuam & connexionem conditos esse.

Hactenus eruditè interpretatus est vocabu-
lum iusticie, & partitiones tradidit vtilis, quæ
scriptis veterum, & interdum disputationi-
bus legum aliquid lucis afferunt. Sequentur au-
tem

tem insignes alij loci de gradibus delictorum, de voluntario & involuntario, de iure naturali & positivo, de scripto iure, & æquitate, sed hic obiter inserit reprehensionem Pythagoricæ definitionis, quæ etsi continet cavillationem exiguam, tamen lucem affert superioribus, & conducit ad disputationem de talione cuius in vetustis legibus multo crebriora exempla sunt, quàm in recentibus. Nam initio longè maior securitas fuit, quàm postea, ut vetusta iura præcipiebant calumniatorem in causa capitali si sciens mentitus erat, & dolo alteri periculum struxerat, eo supplicio affici, quod sustinere aduersarium committum oportuisset. Ideo & Danielis calumniatores simili pœna affecti sunt.

Cæterum, quod ad Pythagoricam definitionem attinet, collatio obseruanda est. Supra Aristoteles toties dixit, iustum esse ἀνάλογον, ut suis cuiq; locus tribuendus est pro proportione, concionatori, duci scholastico, agricolæ, opifici. Et ut in argumentis ab ἀναλογία sumtis necessaria est copulatio: ita dicit Aristoteles in libello, cui titulus est: Magna moralia, ἀναλογία σωφροσύνης πῶς πόλις. Quo dicto significat, omnes ordines atque homines propter proportionem connexos esse, & præcipit concordiam & mutuam beneuolentiam. Constat ergo, cur dictum sit: Iustum est ἀνάλογον, sed Pythagoras aliter dixit, iustum

esse ἀνῆπεποντὸς, id negat Aristoteles
 saliter verum esse. Vtraq; formaloquens
 Geometrica est, ac de ἀναλόγῳ non dubium
 id facile intelligi potest, sed ἀνῆπεποντὸς
 obscurius. Vocantur autem sic æquales figu-
 ræ reciproæ. Cum autem non semper possit fieri
 commutatio duarum rerum simpliciter æqualis,
 ut libra auri, & libra ferri. Ideo negat in-
 semper esse ἀνῆπεποντὸς, sed in distributio-
 in commutatione sæpe rediguntur res ad æ-
 quitatem analogia, ut pro vna libra auri dan-
 decem argenti. Eatenus reprehenditur Py-
 thagorica definitio quia non tantum duæ res con-
 utantur, & quidem eadem specie, aut simpliciter
 æquales: Sed quatuor ἀνάλογα, ideo postea di-
 non dari triticum pro tritico sed triticum pro
 Item percutiens magistratum, non vicissim
 percutiendus est, sed capitali pœna affi-
 endus est. Sed aliquando locus est legi talionis
 in homicidio, & Deus minatur eam pœnam,
 sæpe exequitur: Qua mensura mensi fueritis,
 eadem erit metiendum vobis.
 Pertexit institutam sententiam dulcissimam
 ad communicatio iuxta ἀναλογίαν contineat
 naturas. Quia enim natura sic ordinata est, ut
 nullius opus sit aliena ope, ut nemo solus gignit,
 nemo natos educare sine aliena ope potest, nemo
 potest omnia vitæ præsidia parare. Ideo
 neces.

neccessario communicanda sunt officia, & res communicanda sunt. Vt autem sit perpetua communicatio, prius res ad æqualitatem redigenda est, & constituendum est, quantum lignorum pro tritico dandum sit.

Ita veteres rerum permutationem exercebant, vt apud Homerum pro vino dantur boues. Postea vt ijs, qui res afferre non possent, aliud quiddam esset æquiualens, institutum est precium, seu nummus, hanc vocat mensuram contractuum. Hæc satis prolixè hic dicuntur, sed in summa sciamus non solum in Philosophia, sed etiam in lege Dei, hoc tradi, homines ad societatem & communicationem conditos & ordinatos esse, & Deum præcipere æqualitatem in contractibus, vt supra sæpè dictum est, imo æqualitatem quam nobis præcipit, sciamus iudicium esse æqualitatis in mente diuina, de qua dicitur: Deus vult omnes homines saluos fieri. Item: Deus non est acceptor personarum. Postremo & hoc consideretur, res pro proportione ad æqualitatem redigendas esse, vt, magis est opus tritico, quam ligno, & minor est copia tritici, ideo tritici est maior æstimatio. Hæc analogia inuenitur ita, cum consideratur, quæ res magis necessaria sit, & cuius sit maior copia.

DE DISTINCTIONE IV.

ris naturalis & positivi.

Dictum est supra, multos esse vtilis locos
huius quinti libri, inter quos & hæc pars colloca-
tur, quæ fontes iuris, & distinctionem iuris natu-
ralis & positivi ostendit, & ex vera Philosophia
hæc explicatio sumatur, hoc est, ex consideratio-
ne humanæ naturæ, seu opificij hominis. Primum
scindendum est, Deum mirabili bonitate indi-
casse homini semina artium, quasdam primas no-
ticias, quæ sunt quasi rectrices totius vitæ. Hæ
primæ noticiæ vocantur principia & conclusio-
nes ex illis propè ductæ necessaria consequentia.
Sunt principia duplicia: speculabilia & practica.
Speculabilia sunt, quæ non immediatè gubere-
nant actiones morales, sed alias artes gignunt, vt
noticia numerorum, figurarum, & multæ Dia-
lecticæ & Physicæ. Quodlibet est aut non est.
Impossibile est causam esse deteriozem effectui,
vt horum principiorum speculabilium certitudi-
nem & firmitatem immotam & inconcussam
manere, manifestum est.

Principia practica sunt noticiæ à Deo mentis
insitæ, vt monstrent obedientiam Deo debita-
m, & discrimen honestorum & turpium, &
regant mores. Et quidem cum audis hominem
ad imaginem Dei, aut similitudinem conditum
esse, præcipuè cogitas de hoc ipso lumine, & vo-
luntas

luntate libera nondum auersa à Deo. Et in mente humana, quatenus similis noticia manet, similitudo est. Quantum autem decus, quantus honor est, quod Deus suæ sapientiæ radios in nos sparsit, & quod conditi sumus, tanquam specula aut libri mentis & sapientiæ diuinæ. Deinde & voluntas hominis ante auersionem congruebat cum voluntate Dei, obtemperabat enim illis notitijs, quas vult Deus ac probat, ardebat amore Dei, & studio omnium virtutum, & in corde nulla erat contumacia contra legem Dei. Hic tantus ordo, & hæc dona in mente, voluntate & corde, erant similitudo Dei. Sicut Paulus inquit Ephes: 4. Induite nouum hominem, qui secundum Deum conditus est, in iusticia & sanctitate vera, id est, rectè agnoscente Deum, non tantum externa disciplina. Est igitur lex naturæ illa ipsa noticia principiorum practicorum & conclusionum, que ex illis necessaria consequentia ducuntur, diuinitus insita mentibus humanis, non solum de moribus ciuilibus, sed primum de agnitione Dei & obedientia Deo debita, postea de moribus, qui referendi sunt ad hunc finem, ut Deus celebretur. Ac summa proposita est in Decalogo.

Stigelius his versiculis eleganter descripsit hæc semina indita homini:

Indidit illorum cœlestem in pectora lucem:

Noticiæ infundens semina certa sua.

Et vitæ præcepta dedit veræq; salutis,
 Servata iussit lege tenere viam
 Illi autem illustri præsentem mente videbāt,
 Atq; animo ardebant non dubitante Deū,
 Monstravi autem & fontem legis naturæ, &
 dixi propriè ac dialecticè quid sit, videlicet, notici-
 a in mentibus humanis nobiscum nascens, &
 diminutis insita, de Deo & de bonis moribus, seu
 discrimine honestorum & turpium. Estq; erudi-
 tius legem intelligere noticiam à Deo insitam,
 quam affectum, vt cum alij dicunt ius naturæ esse
 se communes inclinationes cum bestijs, nimis late
 vagatur hæc descriptio. Sunt enim affectuum
 diuersa genera in hominibus, alij boni, alij mali.
 Et quanquam aliqua bonæ σοφίας congruunt
 cum inclinationibus belluarum, vt, amor erga so-
 culem, sensus beneficij: tamen in tanta discordia
 affectuum, eruditius est, legem naturæ ad noticias
 reuocare. Noticiæ sunt regulæ, non affectus,
 ideo & Paulus definit legem naturæ noticias esse
 se, ad Rom. 1. & 2. Et quidem dicit has noticias
 teneri captiuas ab iniustis affectibus.
 Planius est igitur leges naturæ definire notici-
 as, præsertim cum necesse sit in his completâ
 cognitionem Dei, ab hac enim ordini leges naturæ
 necesse est, vt & Paulus testatur, & verè Philo-
 sophica ratione ostendi potest. Teneamus ergo
 leges naturæ noticias esse, & quibusdam, nec
 O 2 tamen

tamen omnibus congruere σοφία, id est, inclinationes naturales cordis, ac sequamur Decalogi ordinem, qui causas habet evidentes.

Quoniam enim horribilis confusio est humane vite, & multa contra hunc nature ordinem fiunt in privata & publica vita: tamen consideratio utilis est, & ut peccata agnoscamus, & ut aliqui saniores moderentur suos impetus.

Est igitur prima lex nature: Mens humana agnoscit Deum esse æternam mentem, conditricem bonarum rerum, & Deo obediendum esse iuxta discrimen bonorum & turpium. Huius legis multe sunt demonstrationes. Primum enim esse Deum, & curare humana, nec casu res oriri aut occidere, testatur pulcherrimus ordo nature, qui sine mente & consilio aliquo existere non potuit, & Physica ratio ostendit, in serie causarum necessario perueniri ad vnã primã causã, intelligentem, immensã potentie.

Deinde, cum mens intelligat naturam humanã à Deo ortam esse, intelligit nos subiectos esse causæ, seu conditori, ac deberi ei obedientiam. Item, cum non frustra ordinauerit in mente hominis discrimen honestorum & turpium, & sit custos huius ordinis: atrociam enim scelera punit atrocibus pœnis, manifestum est eum postulare obedientiam.

Item, cum videat mens similitudinem esse di-

uina

ine & humanæ naturæ in cognitione, intelligit naturalem societatem esse Dei & hominum, & ordinem societatis seruandum, ita vt nos obtemperemus, & Deus det bona, & e contra, vt puniamur non obtemperantes. Ita Cicero sapientissimi dixit primam esse homini cum Deo societatem.

Secunda lex naturæ: Sicut Deus est beneficus, & æqualis, ita intelligimus nos ad societatem candidos esse, vt beneficentiam & æqualitatem volumus. Est igitur lex naturæ: Neminem lædendum esse sine iusta & necessaria causa.

Tertia lex: Indita est homini noticia certo modo propagandæ & conseruandæ speciei, discernens humanam propagationem à cæteris animalibus, videlicet, certa lege coniugij, & vt hæc noticia magis perspiceretur, accessit manifesta promulgatio legis in Paradiso: Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem vnã. Hæc sententia tria complectitur. Prohibet quarundam personarum commixtionem, prohibet omnes vagas libidines, & vult coniugium esse coniunctionem inseparabilem. Nam cum ait: Erunt duo, mas & fœmina prohibet vagari, & pluribus misceri. Et particula in carnem vnã, significat inseparabiliter unitos, sicut Christus hoc dictum interpretatur, Matth. 19. Nec dubium est, magno consilio Dei hæc legem ante cæteras clara voce promulga-

tam esse. Quia post lapsum noticia naturalis de hoc ordine coniugij futura erat obscurior.

Ideo voce Dei præmoniti sumus & Deus horrendis pœnis postea ostendit, sibi confusiones libidinum displicere, vt in diluuiio, in euerfione Sodomorum, in deletione Cananæorum. Et Græci scribunt, totam Atticam ante Cecropem obrutam esse diluuiio, & nominatim caussam addunt, fuisse id diluuium pœnam libidinum ideoq; narrant à Cecrope restitutas esse coniugij leges, & vt Sodoma perierunt sic Thebæ, & Sybaris, & maxima vrbes Ionice propter similem caussam euerse sunt. Deinde bello Peloponnesiaco præcipue vrbes, Athenæ, Sparta, & aliæ, grauissimè afflicte sunt. Discamus igitur & timere iudicium Dei, qui est amans castitatis, & horribiliter edit & punit prohibitas libidines.

Quarta: Insitum est homini discrimen veritatis & mendacij, & noticia addita, quod Deus fit verax. Ideoq; à nobis, tanquam ab imagine sua postulat, vt simus veraces. Iudicat igitur mens veritatem in artibus, iudicijs, honestis factis, contractibus seruandam esse, &, vt in cæteris legibus, vtilitas sequitur honestatem, vt si in medicina non esset discrimen inter vera & falsa, daretur venenum pro remedio.

Quinta lex: Indita est homini noticia, vbi voluntates in quærendis rebus, & in communi

ratione non sunt similes, ibi dominia rerum distinguenda esse, & res legitimis contractibus pro rebus seu precio æquali communicandas. Sic Philosophi hanc noticiam ex causis quærendi & communicandi suntam, vocant legem naturæ, nisi alij hanc partem vocant ius gentium, quod Philosophi non discernunt à iure naturæ.

Est enim communis noticia, de qua omnium gentium sani homines consentiunt. Quod verò dicunt, Iure naturæ res esse communes ordo noticiarum considerandus est, Virumq; videt mens, In natura incorrupta res posse communes esse. Vbi vero causæ quærendi & communicandi non sunt similes, ut in hac naturæ corruptione, ibi mens relicto priore Syllogismo, amplectitur alterum congruentem ad præsentem naturæ imbecillitatem, is igitur nunc est lex naturæ.

Sexta lex: Diuinitus insita est cuiilibet animali appetitio conseruationis sui, nec solum in diuidi sed multo magis speciei, ideo enim & bestie diligunt sobolem, & pro ea dimicant ac oppugnant mortem, sed supra illam appetitionem, homini indita est noticia, ordinans officia defensionis, & pænæ. Etsi igitur in natura integra, nec pugna, nec supplicia, nec bella fuissent: tamen nunc, cum multi turbant societatem humanam, necesse est speciem conseruari, quod fit vel defensione subdita, vel postea certis pænis,

Et utranque rem ordinat ratio, constituit metas
 defensionis, et certis personis cognitionem, et
 officium puniendi mandat. Ac intelligit ratio
 tres esse poenarum causas, quarum prima est,
 Iusticia Dei, qui verè irascitur peccatis, et iram
 suam conspici vult in poenis presentibus. Certum
 est enim regulariter, omnia atrocia delicta puni-
 ri presentibus poenis, siue per magistratus, siue
 calamitatibus domesticis, quibus Deus opprimit
 fontes. Hinc tota vita hominum plena est ingru-
 tum calamitatum, quia Deus ostendit se verè
 irasci peccatis. Hæc voluntas Dei cernitur in
 experientia, cum in euerfione imperiorum, tum
 in priuatis singulorum calamitatibus, et decla-
 rata est initio voce diuina: Qui fuderit huma-
 num sanguinem, per hominem fundetur sanguis
 ipsius. Item: Qui gladium acceperit, gladio pe-
 ribit. Item, de periurij, de libidinum poenis sæpe
 dicitur.

Admonet igitur vniuersalis experientia hu-
 manam mentem de ira Dei. Sed iudicium mentis
 clarius esset, si natura hominis integra mansisset.
 Ut autem cæteræ leges naturæ admonent, qualis
 sit Deus, videlicet sapiens, diligens veritatem,
 æqualitatem, castitatem: ita hæc lex naturæ mo-
 net, qualis sit Deus, scilicet verè irascens violan-
 tibus regulam ab ipso nobis insitam, et acerrimè
 puniens scelera. Ac semper hæc regula sit in con-
 spectu

Ideo legem naturæ nobis impressam esse, ut doceat nos, & qualis sit Deus, & quæ sit voluntas Dei, & regat mores, ut ad illam voluntatem congruant.

Secunda causa pœnarum est, ut castigatus sit melior, vel tollatur muniendæ pacis causa, ut dicitur:

Sed immedicabile vulnus esse recidendum est, ne pars sincera trahatur.

Tertia causa est exemplum, ut cæteri deterrentur, regant mores diligentius, & sint modesti. Ad hanc igitur legem naturæ pertinet dictum: Vim repellere licet, scilicet ordinato modo à ratione & legibus, nec id dictum pugnat cum Evangelio, quod ait: Non vindicantes vosmetipsos. Si tunc enim Evangelium non delet ex mente hominis Arithmeticam: Ita non delet iudicium de vindicta ordinata, quod & diuinitus menti impressum est, ut sit testimonium iræ diuinæ, confirmatum voce cælesti: Qui fuderit sanguinem humanum, per hominem fundetur sanguis illius. Sed Evangelium prohibet inordinatam vindictam, ut sunt in hac corrupta natura ingentes æstus cupiditatis vindictæ & iracundiæ, ruentes contra ordinem à Deo institutum, qui vult exerceri vindictam per leges & per magistratus, priuatim vero singulorū impetus ac manus coerceri vult.

Dixi quid sit lex natura, sumta a descriptione ex fontibus, ut in cæteris artibus, videlicet, ex distinctione principiorum, speculabilium & practitorum, & Catalogum utcumq; propositum, quo considerato, facile est singularum legum demonstrationes constituere, ut de prima lege sit hæc demonstratio. Necesse est effectum ordinatum à causa, obtemperare causæ, ut, Sol ordinatus obtemperat, homo ortus & ordinatus est à Deo, & agnoscat autorem, & ei obediat iuxta discrimen honestorum & turpium, ergo hunc ordinem tueri debet. Item: In imagine oportet lucere archetypum. Mens humana est imago Dei: Ergo in ea oportet lucere agnitionem Dei, & convenientiam voluntatis.

De secunda, Societas non potest conservari, nisi aequalitate & beneficentia. Homo est ad societatem conditus, ut generatio & educatio infantum testantur: Ergo etiam conditus est ad aequalitatem, vel Arithmeticam, vel Geometricam. Item, ad beneficentiam.

De tertia, Vis propagationis indita est cuiuslibet naturæ ad conservationem speciei, & qualislibet natura appetit speciei conservationem. Homini indita est vis propagationis. Et quia est natura rationalis ad imaginem Dei condita, id est, ad castitatem, intelligit propagationem certo modo ordinatam esse, & homo propagationis leges servat.

ae debet. Hic Syllogismus propter naturæ caliditatem obscurior est, ideo statim in Paradiso expressè ordinata est forma Coniugij: Erunt duo in carnem vnā, id est, inseparabiliter iuncti.

De quarta, Veritas est agnitio rei, sicut est: Homo conditus est ad res aspiciendas, & præcipue ad agnitionem Dei, & legis: Ergo conditus est ad veritatem.

De quinta, Vbicunq; causæ quærendi facultates & tuendi, non sunt pares, ibi opus est distinctione dominiorum. Non sunt autem pares facultates tuendi & quærendi res in singulis hominibus in hac deprauatione naturæ. Necessaria est igitur rerum distinctio.

De sexta, Conseruatio speciei & ordinis necessaria est vniuersitati naturæ. Latrones & furæ turbantes societatem, moliuntur exitium speciei & ordinis: Ergo arcendi & tollendi sunt, Item, vt in mente diuina ordo est, & æternum ac immutabile discrimen honestorum & turpium: Ita necesse est in mente humana lucere discrimen honestorum & turpium, sed pœnæ & præmia faciunt discrimen: Ergo necesse est pro delictis pœnæ constituere.

Recitavi leges naturæ præcipuas, additis dei demonstrationibus. Vt autem summa breuiter comprehensa semper in conspectu sit, Decalogus Exodi 20, traditus teneatur, qui dextrè intellectus,

lectus, iusto ordine has ipsas leges tradit, quas recensui. Sciant igitur studiosi Decalogum esse leges naturæ, & propter duas causas voce diuina reuelatum esse.

Primum cum in hac caligine humana naturæ post lapsum minus conspiciatur lex naturæ, rursus certa voce Dei repetenda fuit, deinde, quia necesse fuit homini ostendi certis Dei testimonijs, hoc iudicium naturæ impressum de bonis operibus, & de peccatis, verè esse iudicium Dei. Quare ab initio mundi leges Decalogi diuina voce repetitæ sunt, ut in Paradiso prima & sexta creditur. Et postea Genesis quarto capite præceptum de homicidio vitando traditum est, Quare autem solet, ut Aristoteles in textu quaerit, An lex naturæ sit mutabilis.

Breuis responsio est, Ut in cæteris artibus dicimus totam artem immutabilem esse, ita totus ordo vel harmonia legum naturalium est immutabilis, ut in medicina manet ordo demonstrationum, etiamsi alijs subiectis aliæ curationes accommodantur, ita hic manet ordo demonstrationum, etiamsi de usu rerum in natura integra aliter, aliter, in natura deprauata ratio præcipit.

Secundò sciendum est, quasdam leges simpliciter immutabiles esse, videlicet summas, quæ præcipiunt de agnitione vnius Dei: Item, ut maneat iurisiurandi religio, qua homo testatur

Deum

Deum esse spectatorem nostrarum actionum, & punit, ut punit fallentem. Item, ut species humana conseruetur. Item, ut vitentur vagæ libidines.

Postea sunt aliæ inferiores de usu rerum externarum, quæ tamen cedunt superioribus, cum concurrant, superiore & inferiore, superior violatur, ut depositum reddendum est: At furenti gladius depositus non est reddendus, quia necesse est magis parere communi, præcipienti de conseruatione speciei: Neminem lædito: læderes autem multos, si furenti gladium redderes. Id etiam iuribus legibus seruatur: David dispensatione mitigat legem de panibus, quia scit moralia antefenda esse ceremonijs, præsertim extra casum confessionis. Maccabæus præliatur in sabbato, ut defendat ciues, in quos impij captata occasione sabbati, crudelius sauebant, sciebat enim scriptum esse: Volo misericordiam non sacrificium. Et hæc regula vulgaris hic obseruanda: Violatio iuris naturæ, est peccatum mortale.

Cum enim ius naturæ verè sit ius diuinum, ut Romanos 1. & 2. Paulus testatur, sequitur violationem iuris naturæ verè esse violationem iuris diuini, & poenæ voluntatem Dei ostendunt. Regulariter enim Deus atrociora delicta certæ poenis in hac vita punit, ut hæc dicta ostendunt. Regulariter enim Deus atrociora delicta cer-

tis pœnis in hac vita punit, vt hæc dicta ostendunt: Qui gladium acceperit, scilicet non datus à legibus, gladio peribit. Item: Honora patrem & matrem, vt sis longæuus super terram. Item: Manifestæ sunt pœnæ periurij & incestorum. Hæc regula sæpè multumq; cogitanda est, vt impetus ruentes contra naturam, magis frenemus metu iræ Dei & pœnarum. Item, vt sciamus Philosophiam moralem, quæ est explicatio iuris naturæ, consentaneam esse legi Dei.

IUS POSITIVUM.

Significat conclusiones propter rationem probabilem, additas legibus naturæ, congruentes cum illis, non dissentientes, vt lex naturæ præcipit puniri furtum. Hic legislator propter probabilem rationem modum pœnæ determinat. Alioquin punit grassatorem, aliter furantem non animo latrocinandi, aliter punit fures, in ijs gentibus, quæ alioqui bona disciplina reguntur, aliter in gentibus ferocioribus. Sed congruat lex positiva cū hac regula, vt sit honor bono operi, & terrori malo.

CAPVT VIII.

DE TRIBVS GRADIBVS DELICTORVM, DE

dolo, culpa, & casu fortuito.

Et in foro, & in Ecclesia necesse est nosse delictum inter voluntaria & involuntaria delicta.

Quare

Quare & in Moyse 15. Num. & in Euangelio
 dicitur. Tenenda est & regula, In infinitum di-
 cere lapsus contra conscientiam, & peccata igno-
 rans. Lapsus contra conscientiam, id est, qui fit
 a scientibus & volentibus contra legem Dei
 contumunt fidem & Spiritum sanctum. Sunt enim
 contemptus Dei accersiti a sciente & volente. In-
 terrogant cum fiducia misericordiae Dei, &
 clamantur hoc dicto: Omne quod non est ex fia-
 peccatum est, id est, quod est contra conscientiam,
 ut lapsus Davidis rapientis alienam coniu-
 gium, lapsus Saulis interficientis Sacerdotes. At in-
 veniunt sunt aliqui navi non contra conscientiam
 ut lapsus non contra conscientiam, qui tamen non
 contumunt Spiritum sanctum, ut, cum Apostoli a-
 vopandiu retinent errorem de regno mundana
 Christi. Cum David credens Siba, attribuit ei fa-
 cultates domini. Multis tristissimis peccatis non
 volunt a ijs implicantur sancti, etiam cum putant
 se aliquid boni effecturos esse, ubi eventus lugur-
 res postea errorem ostendunt, ut, cum David
 numerat populum, cum Iosias infert bellum Aegy-
 ptio. Ideo scriptum est: Non est iustus in terra,
 faciens bonum, qui non peccet, ut clarè conspi-
 citur in diversis actionibus. Benè meretur Da-
 vid multis & magnis & utilibus rebus geren-
 tis, sed idem multa negligit, & aliquoties errore
 impugit.

Et

Hic necesse est intelligere discrimen inter voluntaria & non voluntaria delicta, inter dolum & culpam, ac sciendum est, dolo peccantes excusare fidem & Spiritum sanctum. Nunc gradus describamus.

Tres gradus in doctrina civili traduntur, dolo facta, culpa; Item casu facta. Et culpæ gradus sunt, lata, levis & leuissima. Sumuntur autem hæc discrimina à causis, & magnitudinem delictorum, & differentias poenarum monstrant, sicut & supra dixi, Dei iudicio aliqua esse delictorum discrimina. Hæc oriuntur ex his fontibus: res ex causis æstimandæ sunt. Propriè virtus est, cum concurrunt, mens rectè iudicans, & voluntas liberè eligens, & recto iudicio obtemperans, ut castitas Ioseph.

Cū verò aliqua causa deest, virtus non est integra, ut constantia Catonis non regitur iudicio, sed est naturalis duritia, ita propriè scelus est, ad quod concurrunt, mens sciens quid sit agendum, & voluntas libera contra rectum iudicium faciens. Hic gradus propriè dicitur delus, ut, David scit non rapiendam esse alterius coniugem, & hanc quam rapit, scit alienam esse, contra hoc iudicium liberè & volens ruit. Hic primus gradus plurimum habet turpitudinis, deinde sequitur culpa lata, ut cum quis crassa negligentia

peccat, non tamen affectata, ut si quis in ci-
uitate aliquandiu commoratus, non nosset Magia-
stratum.

Item, cum aliquis rebus suis saluis amittit
depositum, quia hoc fortè negligentius custodi-
t. Hic disputatur de dicto in lege, quod Nerva
in titulo depositi: quod Nerva dixerat latio-
rem culpam dolum esse, Proculo displicebat, mi-
serisimum videtur. Nam etsi quis non ad
suum modum, quem hominum natura desiderat, di-
ligens est, nisi tamen ad suum modum curam in
deposito præstat, fraude non caret: Nec enim sala-
ria fide minorem ijs, quam suis rebus diligentiam
prestabit.

Hic disputant, an lata culpa sit dolus? existimant
non erudite dici, toto genere distare dolum & cul-
pam, id est, peccata ignorantie, aut vitiosos impe-
tus, quibus tamen voluntas repugnat, & intelli-
guntur excusabilia peccata ignorantie facti aut
vitiis humani, non iuris diuini & naturalis. Nam
hoc naturale, cum omnium mentibus insitum sit,
facere omnes possunt, & regula est, quam Deus
in omnibus notam esse voluit, & toties patefacit
Deus illustribus testimonijs.

Ita sentiendum est & de voce Euangelij, quæ
in certis testimonijs inde vsq; ab initio mundi
reuelata est, & sæpè instaurata. Reliqui sunt
leuis culpa, & leuissima, quæ ignorantia

P

am

tiam circumstantiarum, aut negligentiam leuiorem continent.

SEQUUNTUR QUÆSTIONES
quatuor exiles & argute.

Prima: An verum sit quod dicitur scienti & volenti non fieri iniuriam. Secunda: Quæ sint iniuriæ per accidens. Tertia: An sibi ipsi quispiam iniuriam facere possit. Quarta: An iustus sit distribuens iniuste, an vero accipiens præmia supra meritum?

Priores quæstiones, ut sæpè solet, proponit, non explicat, ut de quibusdam argute disputari posset. De prima hæc sit responsio, ut in tempestate malum eijcere sarcinas, quam perdere vitæ: sic aliqui leuiores iniurias durioribus anteponunt. Hic fit iniuria volenti, sed in tali collisione non simpliciter volumus malum. Nec Christus voluit supplicium, aut Iudeorum furores, sed voluit salutem generis humani. Intelligatur ergo regula, non fieri iniuriam scienti, & volenti, scilicet, simpliciter, & in re, quam habet voluntas in potestate, ut fit iniuria mulieri, sese prostituenti, nam voluntas eius impedita est voluntate Dei, ac lege, & auellitur mulier suo & alieno scelere à Deo. Est quæ regula obseruanda: Faciens & consentiens eadem pœna digni sunt. De

De damnis autem rerum, quæ sunt in nostra
 potestate, quia sine scelere cedi possunt, valet res
 regula: Scienti & volenti non fit iniuria, vt in
 venditione, aut permutatione, vt cum Glaucus
 aurea arma pro æneis, hac non est iniuria.
 Ex his fontibus ad reliquas quæstiones facile re-
 spondetur. Cato iniuriam sibi facit, sese interfici-
 ens, quia non est dominus sui corporis, sed Deus
 & lex superior dominus est, vt vulgo dicitur:
 Nemo est dominus membrorum suorum.

POSTREMVS LOCVS DE
 discrimine summi iuris & æquitatis.

Deinde sequitur in textu postremus locus huius
 libri, dulcissimam distinctionem explicans sum-
 mi iuris & æquitatis, de qua & in Ecclesia, & in
 foro, & in tota consuetudine vitæ sapissimè di-
 scendum est, imo de qua nos precatio quotidiana
 admonet: Sicut & nos remittimus debitoribus, nos
 iuris. Ac prodest commonesceri discentes de hac
 distinctione, vt fugiamus hæc vitia, crudelitatem
 cui sæpè prætextitur species summi Iuris, & in-
 dulgentiæ, cui prætextitur interdum nomen æ-
 quitatis. Sunt enim duæ virtutes vicinæ, scilicet
 iustitias seu rigor iuris, & æquitas, ac vtriusque extre-
 ma sunt crudelitas & indulgentia.

Primum autem sciendum est, differre ius sum-
 mum, & ius calumniose intellectum. Etsi sæ-
 pè sig

pè sic loquuntur homines, ut ius summum vocet
 ius calumniose intellectum, non rectè summum
 ius dicunt esse Iudæi, prorsus nullas operas do-
 mesticas in Sabbato facere. Nam talis interpre-
 tatio calumniosa est, ut multa recitantur exem-
 pla calumniosarum interpretationum, in quibus
 verba contra communem consuetudinem enar-
 rantur, ut Thraces pacti inducias dierum aliquot,
 noctu populabantur Bœotiam, ut narrat Strabo.
 Athenæus narrat Iphiclum, cum Rhodij dedatio-
 nem fecissent, ita, ut cum certo numero nauium
 abire ipsis liceret, imposuisse eos in naues sine ve-
 mis & velis. Apud Xenophontem Critias elu-
 dit defensionem Theramenis hac fraude: Lex ex-
 rat, ne quis Athenis eorum, quorum nomina in
 Catalogo scripta erant, interficeretur, nisi re iudi-
 cata. Cum igitur Theramenes se audiri petit iux-
 ta leges, fatalis, inquit, Critias recusatio est, de-
 lebo nomen eius in Catalogo, ita lex ad eum nihil
 pertinebit. Sed cum Theramenem hac elusione
 Critias perdidisset, ipse aliquanto post à Thrasy-
 bulo interfectus, pœnas sophisticæ dedit. Aliud
 exemplum narrat Thucydides libro tertio: Pa-
 ches, cum cinxisset obsidione Colophonem, euoca-
 uit præfectum præsidij, data fide, se incolumem
 in urbem remissurum esse. Cum igitur ex urbe
 egressus esset præfectus, retinetur in castris, &
 Pachès oppidum oppugnat, quia absente duce
 præsidij

facilis erat oppugnatio. Postea capto oppido, Paches reducit Arcadem in oppidum, & ibi eum interficit, sed hic Paches postea sibi in ipso oppido confessu, Athenis manu sua mortem conscivit.

Popilius in conditionibus pacis factæ cum Antiocho scripserat dimidium nauium Romanos Antiocho relicturos esse, postea naues dissecat, & classiarum trabium dimidium incendit, dimidium reliquit Antiocho, sed hic Romanus habuit causam ludificandi regis Sycophantici. Voluit enim ostendere, & intelligi ipsius artes, & punire eum propter multas fraudes, quas aduersus Romanos tentauerat.

Extat insigne Exemplum in Andromache Euripidis, ubi Menelaus promittit se non interficere filium Andromaches, sed postea dat in interficiendum filia suæ, & quidem additur exclamatio aduersus Laconum sophismata.

Hæc exempla eò recensui, ut discernatur, summum ius à calumnioso. Etsi sæpè summum ius calumnioso dicitur, & interdum obseruatio summum iuris est calumniosa, sed tamen in alijs casibus sæpè iusta est, ut, cum victor Augustus interficit aduersarios captos post victoriam, iure summo usus est. Iulius mitigauit æquitate ius summum, non occidit ciues extra aciem.

Est igitur ius summum obseruatio scripti in

eo casu, de quo scriptum principaliter loquitur, ut Papirius dictator præcipit, ne magister equitum se absente dimicaret, dimicat, ideo dictator minatur ei supplicium, & summo iure poterat eum punire. Lex erat Romæ, ut proscriberetur civis, qui civem iniuste interfecisset. Milo Clodium interfecit, tanquam insidiatorem, sed tamen elapsus iam, cum se in tabernam abdidisset. Cum igitur interfecerit eum, non servato modo inculpate defensionis, iure summo condemnatus est. Sed in rebus, seu æquitas est mitigatio iuris scripti in casu, de quo non principaliter loquitur lex, ideoque probabilis ratio mitigat legis asperitatem. Ut lex de sacris panibus non loquitur de casu necessitatis, sed vult reverentiam confirmare sacerdotum, ideo discrimen inter eos & profanos in multis rebus sancit. Vult autem hoc discrimen servari in usu, non cum pernicie hominum, sed utilitate, cum potest servari. In casu necessitatis regulam concedit: Moralia anteferenda sunt ceremonijs. Ex hac probabili ratione sumit David consilium dispensationis, ac dispensatio sine probabili ratione dicitur esse dissipatio.

Exempla multa recitantur. Lex Thebana erat, ut perfunctus magistratu, mox dimitteret exercitum, Epaminondas retinuit ultra tempus, propter utilitatem publicam post Leuctricam

con victoriam. Cum igitur accusatus, ostendit
 suum consilium profuisse Reipublicæ, absoluitur
 est. Orestes matrem occidit interfettricem
 Agamemnonis, etsi erat iustum vlcisci patris
 necem, tamen matri parcendum videbatur, accu-
 satus est igitur, & Argis pulsus. Sed Athenis
 in Areopago à dijs, id est, sacerdotibus, cognita
 causa, pares fuerunt calculi, id est, non damna-
 tus est Orestes, nec tamen comprobavit facinus.
 Hanc vim ritus habebat, quando pares erant
 calculi, tamen tunc intelligitur reus absolutus.
 Hec exempla utcumq; indicant discrimen sum-
 mi iuris & ἐπιτακτικῆς.

Hic sequuntur multæ disputationes, an iudex
 ex scripto iure, vel ex æquitate non scripta, iu-
 dicare debeat. Aristoteles enim vocat æquitas
 tem, correctionem scripti, quam iudex adhibet
 suo consilio, etiamsi non sit mandata literis. Hic
 respondendum est, regulariter iudicandum esse
 ex scripto iure, quod quidem & principaliter de
 communioribus casibus loquitur, ut lex de pœ-
 niæ furti, loquitur de furto petulanter facto, &
 ab eo, cuius ætas iam iudicare potest, talia enim
 perunq; accedunt.

Quod autem ex lege iudicandum sit, hinc in-
 telligi potest: Magistratui deberi obedientiam
 propter conscientiam, inquit Paulus: Lex autem,
 anima, voluntas, & vox est magistratus: Ergo
 P 4 legi

legi debetur obedientia. Item, Si singulis liceret suo arbitrio ἐπιχειρίας commisci, raro congruere iudicum sententiæ possent.

Ideo autem sunt latæ leges, ut sit certa norma, & congruant iudicum sententiæ, & semper curæ fuit legumlatoribus, cauere, ne sine graui consilio leges mutarentur. De hac oratio longa est Demosthenis contra Timocratem, in qua memorabilis historia recitatur his verbis: Locri adeo existimant se veteres, & patrias leges custodire debere, nec nouas condere, pro ciuium voluntatibus, ut si quis velit nouam legem ferre, suadens eam cogatur dicere collo in laqueum inferto. Vbi, si placet lex, & iudicatur utilis esse, dimittitur suasor incolumis, laxato laqueo, sed si non placet, astricto laqueo, mox strangulatur. Non igitur audent nouas leges ferre, sed veteribus accuratè vtuntur, nec intra ducentos annos lex vlla præter vnum lata est, ut si quis ei, qui vnicum oculum habuit, hunc effoderit, amittat autor facti suos oculos ambos, ut pœna par sit damno, scilicet cæcitas.

Sed cum accidit aliquis lapsus, ubi circumstantiæ ostendunt, legem non loqui principaliter de eo casu, ibi iudex adhibere mitigationem debet: ut in furto si ætate lapsus, aut in fame sine violentia aliquid exiguum abstulit, & est ingenium sanabile, iudex non vtatur legis asperitate, que

qua loquitur de furto atrociter facto, sed iu-
 sta sit prudens, & æquitatem ex veris fontibus
 superiorum sumat. David violat legem
 sacerdotum, in casu necessitatis pro-
 pter regulam: Ceremoniæ cedunt moralibus le-
 gibus. Maccabæus præliatur in Sabbato, nam
 defensio civium necessaria erat. Sed Eleazar
 Mach. 9. mauult interfici, quàm vesci suilla. Nã
 in casu confessionis ceremonialia fiunt necessaria
 moralia. Hoc enim agebatur ab hostibus, vt
 exemplum ostenderetur defectionis à tota lege.

Hæc casuum & circumstantiarum varietas
 consideranda est, vt, vbi locus sit æquitati, rectè
 constitui possit, quæ quidem est magna virtus, &
 in priuatis offensionibus ad hæc Christi dicta per-
 tinet: Remittite, & remittetur vobis. Item:
 Estote misericordes, Item; Nolite iudicare, ne
 iudicemini. In magistratu vero pertinet ad dicta,
 quæ præcipiunt clementiam, qua rigor iusticiæ
 moderandus est, nam de vtroq; iudex habet man-
 datum, quia gerit alienum officium. Debet igitur
 legi obtemperare in re atroci, vbi lex seueri-
 tatem postulat, vt in Deuteronomio dicitur: Nõ
 misereberis, sed auferes malum ex medio vestri,
 vt satisfiat iusticiæ Dei. Hæc est vox seuera ius-
 ticiæ, quæ tamen interdum propter probabilem
 rationem mitiganda est æquitate, quia, vt in
 Deo, ita & gubernatore eminere debet bonitas.

ut dicitur Psal. 77. Non accendit totam iram suam. Et Abacuc tertio: Cum irasceris, misericordiae recorderis. Ideo Proverb. 20, dicitur: Clementia, seu misericordia stabilitur thronus. Et Christus inquit: Beati mites, quia possident terram. Et ubi sit adhibenda aequitas, movent circumstantia, ut dictum est.

Milo non erat damnandus, quia Clodius principium pugnae fecerat, & quanquam effugerat in latebras, tamen Milo adhuc iusto dolore ardebat, quare & sententia Catonis absolutus est. Sed in privatis defensionibus extra casum defensionis semper luceat ἐπιεικεία iuxta regulam: Remittite & remittetur vobis, obliuiscamur offensivum. Item: Ambigua non flectamus in partem deteriore, ut faciunt maleuoli & suspitaces, ut video colloquentem cum inimico. Ergo suspicor & ipsum inimicum esse.

Magnam igitur partem vitae privatae regit ἐπιεικεία quia in hac infirmitate hominum non potest esse tranquillitas, nisi multa condonemus publicae paci, & mutuas molestias leniamus nostra commoditate, sicut Christus praecipit in exemplo abluitionis pedum.

Breuiter dixi, ubi seueritas iusticiae exercenda, & ubi mitigatio seu ἐπιεικεία adhibenda sit. Seueritas pertinet ad officium, quod Dei est, non nostrum, ut textus inquit: *Mibi vindictam, & ego*

retribuam. Nos in vita priuata memineri-
 mus Deum velle, nos priuatas offensiones remit-
 tere, & propter Deum, & ne turbetur publica
 tranquillitas. Non sumus iudices, quod ad priua-
 tas personas attinet, sed sumus Deo rei multipli-
 citer, qui in priuata condonatione, admonet nos
 de nostris erratis, & de sua condonatione, ut
 Christus in parabola significat de duobus seruis,
 eorum alter durior alterum in carcerem rapit.

Etsi autem in omni legum interpretatione te-
 nendum est discrimen, quod dixi, seueritatis &
 equitatis, tamen de eo plurimum disputatum est.
 cum de ritibus humanis Ecclesiarum quaesitum
 est, quia enim Ecclesiae nimis magna mole rituum
 operatae erant, necesse erat quaeri mitigationem.
 Tradit autem Paulus veram & explicatam miti-
 gationem, videlicet ne ritibus humanis assuatur
 opinio cultus, aut necessitatis, sed ἀδίαφορα, quae
 ad bonum ordinem conducunt, eatenus seruare
 debet, ut bonum ordinem & tranquillitatem
 seruamur, nec scandalis Ecclesiam turbemus.
 Haec est simplex ratio, erudiuntur conscientiae,
 iustitiam tribuant illis ritibus, & leuantur
 opinione necessitatis, & tamen in publica consue-
 tudine bonus ordo retinetur. Haec est Paulina
 interpretatio.

Gerson hanc videns, quaesuit ἐπιεικέα ex
 αἰσθητικῶν fontibus, dicit leges alias necessitatis, alias

ornatus causa latas esse, ut sunt ritus de cibis, vestitu, & similibus ἀδίαφοροίς. Negat autem Gerson, extra casum petulantiae & scandali peccatum esse violare leges, ornatus causa latas. Sed Paulina mitigatio conscientias multo melius docet, & munit, ut suo loco copiosius dicetur. Hic tantum admoneo, variè quaesitas esse ἐπιτηδεύσεις, & dispensationes rituum humanorum, sed pietates & amantes boni ordinis utrumque meminerint, videlicet non assuendam opinionem cultus, vel necessitatis, nec tamen in publicis exemplis conturbationem ordinis faciendam esse. Haec regula & doctrinae pietatis lucem affert, & simul munit bonum ordinem & tranquillitatem publicorum coetuum.

Dixi communia quaedam de severitate & mitigatione, seu aequitate, unde intelligi potest, ubi locus sit severitati, ubi aequitati. Porro & illud dictum Menandri hoc loco discant studiosi: καλὸν οἱ νόμοι σφόδρα εἶσιμ', ὁ δ' ὄργων τῶν νόμων μετὰ λίαν ἀκριβῶς συκοφάντης γίνεται. Valde bonae res sunt leges, sed si quis nimis duriter leges intelligit, fit sycophanta, ut Iudaei sunt sycophantae, nimis duriter intelligentes legem de Sabbatho. Ζάωδ' & Chalcedonensis sanxit, de Episcopi consilio concedendum esse connubium ijs, qui carnaliter libatam promiserant, si laxatione videretur opus esse. Sequens aetas nimis duriter flagitans observat

tionem legis de coelibatu, confirmavit & auxit
magna scelera.

Postremo & hoc addam, Euangelium propo-
nit dulcissimam ἐπιείκεια legis diuinæ. Etsi n.
perfectam obedientiam requirit, tamen ἐν
ἐπιείκεια testatur, nos recipi propter Mediator
filium Dei, & placere Deo incoatam obedi-
entiam propter mediatorem, etsi adhuc imperfe-
cta est in hac vita, & multis sordib. cõtaminata.
Hac tota doctrina est quædam ἐπιείκεια le-
gis, & ex hoc fonte multa argumenta explican-
tur. Si vis in vitam ingredi serua mandata, Ne
seruat mandata, Ergo nemo in vitam ingre-
ditur. Neganda est minor: Paulus seruat manda-
ta iuxta ἐπιείκεια in Euangelio traditam, id
est persona propter Christum recepta est fide, &
obediencia, quanquam imperfecta, tamen iam
placet Deo propter Mediatorem. Hanc ἐπιείκεια
intelligere prodest, ad conscientias erudien-
das, & ad cogitandam magnitudinem misericordi-
æ Dei.

Supra dictum est, vnde fontes æquitatis su-
nt, scilicet ex collatione legum superiorum
inferiores, & ex circumstantijs. Superior lex
vetat Abraham mactare filium, ideo cedit lex in-
ferior: Non occides. Ita superior lex: Neminem
lædas, vetat depositum gladium reddi furenti.
Inferior lex: Neminem iniuste lædas, mode-
ratur

ratur inferiorem, videlicet: Serues fœdera. Ideo Pausanias non adiuvat triginta tyrannos, tamen si confœderatus.

Hac collatio legum consideranda est hoc loco, ut Aristoteles argute hos fontes querit disputans, An, si æquitas recta est, summum Ius iniusticia sit? Respondet Aristoteles genere congruere vtrinq, summum ius & æquitatem, id est, utroq, probantur recta, & damnantur turpia, sed gradibus differunt propter circumstantias, ut de furto, vtraq, leges, recentes & veteres, genere congruunt, damnant furtum, & puniunt, sed propter circumstantias aliqua sunt mitiores. Nunc pauciora frena sunt disciplina, quàm olim, & haerentes sunt ferociores, ideo lex exasperata est. Sic Paulus de magistratibus loquens Rom. 13. tantum de genere pœnarum loquitur: Magistratus sit honori bonis operibus, & terrori malis. Discernit leges in genere, nec præscribit modum, sed concedit exasperari leges, quia politiarum asperitates sunt pœnæ humanorum peccatorum diuino iudicio, in quo delinquens, reus est mortis, etiam tunc, cum leges humanæ ei parcunt. Ideo dicitur lex valere, partim propter rationem, scilicet quod ad genus attinet, partim propter auctoritatem magistratus. Ex his facile intelligi potest responsio Aristotelis.

Sed tamē illud lector monendus est, saepe summa

ius pro calumnioso dici. Id simpliciter iniu-
 est, ut noctu populari, cum dierum induciæ
 sunt. Item, cum Herodes propter iusuran-
 am interfecit Iohannem. Et Saul propter suam
 traditionem, filium quem Deus ornaue-
 ra victoria, interfecturus est. Et Iudæi vetant
 iuramentum in Sabbato curare. In talibus casibus
 congruunt genere summum ius & æquitas,
 calumniosa interpretatio prorsus extra le-
 gem est, & est iniusticia, prohibita alijs legibus.
 Multa & magna volumina sunt plena harum
 disputationum, de summo iure, & de mitigatio-
 ne, sed his fontibus cognitis quos hactenus re-
 ferimus, facilius erit explicatio.

In tertio titulo libri Digestorum citantur
 verba Theophrasti in hanc sententiam, leges fer-
 untur de his, quæ plerumq; accidunt. Frenat legisla-
 tor petulantiam, ut in lege de pœna furti. Nam
 magistratus officium est primum omnium, petu-
 lantiam coercere & punire.

Interim scit legislator gradus esse, & accide-
 re magis vel minus atrocia, quam de quibus lex
 feruntur. Accedit igitur autoritas iudicis, quæ durius
 aut mitius punit. Hæc brevissimè recito, ut re-
 cordamur studiosi meminerint, leges de genere ali-
 quodammodo condi, quod plerumq; accidit, ut sæpè dixi.
 Lex de Sabbato sancit, ne quis petulanter faciat
 operas impediens frequentiam ministerij sacri.

Hoc

Hoc genere animaduerso, facile iudicari potest de alijs casibus, cum sine petulantia propter necessitatem fiunt operæ, vt, cum Maccabei dimiscabant in Sabbato, iuxta regulam: Moralia sunt anteferenda ceremonialibus, seu: Magis volo misericordiam, quàm sacrificium. Hoc ipsum quod nos dicimus, videndum esse, de quo genere lex principaliter loquatur, Iurisconsulti dicunt his verbis: Spectandam esse rationem legis, quam vocant animam legis, & iuxta hanc dicunt extendi vel restringi legem. Disputant de definitione iuris, cur dicatur hic ars boni & æqui, cum tamen bonum & æquum sit correctio legum, vt hic dicitur.

Respondeo: Rectè dicitur, Ius est ars boni & æqui, videlicet, scripti & non scripti, id est, est nosse scriptum & causas scripti, & videre cur scriptum sit æquum, & vbi asperius aut mitius iudicandum sit, nec significat hoc loco bonum & æquum solam correctionem scripti, sed generaliter id, quod ad normam rationis quadrat, dextrè ex lege naturæ collectum, siue lege expressum sit, siue in aliquo casu collatione legum inueniendum sit, vt lege expressa est æquitas, eadem petulanter factam capitali pœna luendam esse, pro suis fortuitam eadem non puniri. Sed quærenda erat collatione legum æquitas, in iudicio militis adulescentis, qui Tribunum interfecerat, stuprum illa

Hunc militem Marius non solum absoluit, sed etiam corona donauit, inspectante toto exercitu, & illustris ratio est huius sententiae, quia adolescens magis depellere turpitudinem, quam mortem debebat.

Rursus in fine auditores dicta ex sacris literis de seueritate & aequitate repetant. De seueritate dicitur: Non parces ei, qui occiderit hominem &c. Hac lex proprie concionatur magistratui, & de atroci scelere. Reliqua sunt multa dicta de aequitate, quae plurimum & plerumque valent in priuatis offensionibus sanandis: Estote misericordes. Remittite, & remittetur vobis. Eccl. 7. Noli esse nimis iustus, ne plus sapias, quam necesse est, id est, non queras acerbiter iuri iniuriam, sed flecte animum ad aequitatem probabilem, ut, Thrasylbulus summo iure poterat abuersarijs bona eripere, sed reliquit eos in possessione, & sanxit ἀμυσίαρ.

Nec sapias plus quam necesse est, id est, non obbernes aliena à tua vocatione, nec queras casus illatoria inexplicabilia. Prouerb. 30. Qui nimis emungit, elicit sanguinem. Philip. ult. ἐπιείκεια vestra nota sit omnibus. Iacob. 2. Misericordia superet iudicium. Sic apud Deum temperata seueritas ingenti ἐπιεικεία, quia approbatio imperfecta, mendica & sordida obedientia vitiosum, etiamsi adhuc multum habent vitio-

Q

rum,

rum, modo ut adsint initia fidei & obedientie. Sicut scriptum est: Gratia exuberat supra peccatum.

Redit Aristoteles ad questionem supra motam, an sese interficiens, ut Cato, iniuriam sibi faciat, & acutè respondet, facere eum iniuriam civitati, non sibi, quia civitas prohibet necari civem à se, vel ab alio. Supra autem respondit planius, scienti & volenti non fit iniuria, scilicet, simpliciter volenti, in re, quam potest velle. Cato non habet potestatem sui corporis, sicut rectè dicunt Jurisconsulti: Nemo est dominus membrorum suorum. Rectè igitur dicitur: Catonem & sibi facere iniuriam, quia etsi vult necem, tamen velle eam non licet, sed Deus & lex magis sunt domini nostri corporis, & rerum nostrarum, quam nos ipsi. Græca Phrasis est, Non iubet se interficere, pro, iubet se non interficere.

Tandem post spinosas argutias, in fine dicit, Quomodo aliquis sese possit iniuria afficere, videlicet, hoc modo, quia pars superior in homine & inferior, sunt velut duæ personæ, & hæc debent inter se mutua officia & mutuam defensionem: Ergo, cum non præstant debitum, altera alteram iniuria afficit, ut si dominus servum obedientem fame necet. Hæc est principalis solutio huius longæ questionis in textu.

DE AMBITIONE.

Licet

Licetne petere gubernationes, seu in Ecclesia
 seu in politica? Respondeo: Licet petere adferenti
 conscientiam mediocris industriae, & permittenti
 iudicium ijs, ad quos pertinet electio. Hanc con-
 siderationem confirmat dictum Pauli, 1. Tim. 3. Qui
 Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, id
 est, sicut pium est, se ad alios honestos & possibili-
 bus labores offerre, sic pium est se ad docendi aut
 gubernandi laborem offerre, si sit mediocris indu-
 stria, & Paulus bonum nominat, non solum quia
 Deo placet, & alijs salutare est, sed etiam, quia
 utile est, & non sine multis virtutibus susti-
 neri potest. Sed multa obijciuntur, primum hoc:

Non est appetenda gubernatio ultra vi-
 res nostras appositae, quia dicitur:
 Altiora te non appetas.

Gubernatio, cum Ecclesiae tum politicae
 longe superat vires humanas. Non
 est igitur appetenda.

Minor manifesta est, & 2. Corinth. 3. cla-
 re dicitur: Non sumus sufficientes ex nobis pro-
 ficere aliquid. Item: Nemo potest sibi quic-
 quam sumere, nisi ei datum sit desuper. Et Salo-
 mon expresse inquit, se non posse regere tantam
 multitudinem populi. Respondeo: Neganda est
 maior nam utraq; est vera, & sciendum est, guber-
 nationes supra nostras vires positas esse, & ta-

men appetendas esse, modo afferas hac duo, fidelitatem & petitionem diuini auxilij. De fidelitate dicitur 1. Corinth. 4. Hoc in ministris postulat, ut fidelis quis inueniatur. Fidelitas autem duo complectitur, conscientiam mediocris industriæ & diligentiam. Nam afferens ignorantiam affectatam infidelis est. Ut enim ignorantia medicæ, qui tamen profitentur se medicos, sunt impostores, & nocere cogitant: ita in gubernatione quacunq; afferentes ignorantiam affectatam, sunt infideles, id est, habent voluntatē nocēdi. De spe auxilij diuini inquit christus: Non vos estis, qui loquimini, sed spiritus Patris cælestis. Item: Ego ero vobiscum vsq; ad consummationem seculi. Hic lucet ingens ἐπιεικεία. Nemo est par gubernationi vitæ, seu suæ, seu aliene, & tamen approbat Deus sustentens eam, si afferamus fidelitatem & petitionem auxilij diuini.

Multa non prospicit paterfamilias, multo plura negligunt principes & gubernatores Ecclesiarum. Hinc igitur prolixa ἐπιεικεία, opus esse intelligimus, ut docet parabola de negociantibus, quæ promittit diligentia præmia & successus.

ALIUD ARGUMENTVM.

Ambitio est, non expectare vocationem. Petens non expectat vocationem. Est igitur ambitiosus. Respondeo ad maiorem: Ambitio est peccatum regu

gubernationem, nec permittere iudiciū vocan-
tis, sed pugnare vi, aut alijs modis prohibitis,
ut assequaris id quod petis.

Talis non expectat vocationem, sed quantum
ipso est, rapere gubernationem conatur. At pe-
tus, quæ permittit iudiciū vocanti, non est
ambitiosa. Expectat enim vocationem sic petens,
tantum significat voluntatem suam, si videat
se idoneus. Nam superior, nec nosse multos po-
test, nec deligere ex multis idoneum, nisi se ali-
qua offerant. Et exploranda est, non solum indu-
stria, sed etiam voluntas, sicut scriptum est: His
quem datorem diligit Deus. Et verum est di-
ctum Plauti in Stichō: Stulticia est pater, venas
non ducere inuitos canes. Cum præficitur aliquis
inuitus ac repugnans, & fortassis donum serui-
tutis non habens, fastidiosus facit officium. Qua-
re utile est apud vocantem, significare vo-
cacionem. Sic voluntarij concurrunt ad Ge-
nerationem, Maccabæum & alios. Et Paulus inquit:
Volo omnes prophetare suo ordine, id est, ne vo-
canti rectè docentes impediuntur, ut veteri con-
suetudine, sicut nunc in scholis, liberum fuit om-
nibus disputare, & modestè interrogare Episco-
pos seu doctores. Nunc ad Minorem respondeo:
Neganda est minor: Petens pius, et si se offert,
tamen expectat vocationem, quia obtemperatu-
rus est iudicio superioris, & id nec studet corrumpere,

pere, nec impedire iniustis modis, nec pugnat hæc
 petitio cum ea virtute: quæ vocatur humilitas,
 nam humilitas non est ignavia, sed vult agere ea
 quæ ad vocationem pertinent. Verum agit ea
 non fiducia suæ industriæ, sed fiducia diuini auxi-
 lij, nec despiciens alios. Est enim humilitas vir-
 tus, qua agnoscens infirmitatem & sor des nos-
 tras, verè timemus Deum, & nihil agimus supra
 vocationem, & quæ mandata sunt, agimus fidu-
 cia auxiliij diuini, non nostræ industriæ, nec despi-
 cientes alios, sed scientes Deum posse alijs orga-
 nis vti, & nullius industriam felicem esse, nisi
 Deo iuuante. Ita David fuit humilis, et si mini-
 mè ignauus aut otiosus, sed agnoscebat suam in-
 firmitatem, timebat Deum, & in vocatione Deo
 obtemperabat, & res mandatas gerebat fidu-
 cia diuini auxiliij, nec alios despiciebat.

DE ARBORE CONSANGVINI- TATIS ET AFFINITATIS.

ONSANGVINEI, SI
 ue cognati sunt, vt Iurisconsultus
 ait, ab eodem orti ac propagati. Est
 enim consanguinitas vinculum per-
 sonarum, quæ propterea, quod ab
 eadem